

Тема. Прикладна військова психологія

План

1. Становлення та розвиток військової психології в світі та в Україні
2. Актуальні проблеми військової психології у Збройних силах України
3. Прикладні аспекти військової психології.

Ключові поняття: військова психологія, психічні процеси, психічні стани військовослужбовців, психічні властивості, психічні новоутворення, соціально-психологічні явища у військовому колективі, категорії психології, метод, методика, методологія.

Використана та рекомендована література:

1. Бударін В.Ф., Марченко В.М., Корольчук М.С. Альбом схем з психології військово-професійної діяльності.- К: КВГІ, 1999. – 68 с.
2. Варій М.Й. Загальна психологія: Підручник. — К.: "Центр учбової літератури", 2007. — 968 с.
3. В.О. Ухач - Огорович. Военная психология. – СПб., 1911. – 112 с.
4. Военная педагогика и психология /Под ред. П.А.Корчемного, Л.Г.Лаптева, В.Г.Михайловского - М.: Совершенство, 1998. - 214 с.
5. Военная психология / Под ред. П.А.Корчемного. - М.: Военный университет, 1998.- В 2-х т.
6. Гамезо М.В., Домашенко И.А. Атлас по психологии: Информ.-метод. пособие.- М.: Педагогическое общество России, 2001. – 254 с.
7. Коупленд Н. Психология и солдат. – М.: Воениздат, 1992. – 172 с.
8. Крайнюк В.М. Психологія стресостійкості особистості / В.М. Крайнюк. К.: Ніка, 2007. — 431 с.
9. Психологічні особливості віддалених наслідків стресогенних впливів: монографія / М.С. Корольчук, В.М. Корольчук, А.І. Кулаженко та ін.; За ред. М.С. Корольчука. — К.: Київ. нац. торг.-екон. Ун-т, 2014. — 276 с.
10. Психология. Словарь / Под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского.- М.: Политиздат, 1990.- С. 57-58.
11. Психологія / За редакцією Ю.Л. Трофімова.- К.: Либідь, 1999.– 558с.
12. Ягупов В.В. Військова й соціальна психологія. К.: Національний університет, 2000. – 464 с.
13. Ягупов В.В. Військова психологія. К.: ВК ТОВ Тандем, 2004. – 577 с.

1. Становлення та розвиток військової психології в світі та в Україні

Військова психологія вивчає закономірності функціонування психіки особистості воїна і психічних явищ військового колективу за умов військової діяльності та бою. Основними предметами військової психології є *психіка воїна, психологія військового колективу й психологія військової діяльності*.

Становлення та розвиток військово-психологічної науки в світі, і зокрема в Україні, поділяється на два головних періоди виникнення і розвитку військової психології:

1 - *дореволюційний*;

2 – *післяреволюційний*.

Перший період, дореволюційний, характеризується:

- описовим характером військово-психологічних явищ у працях окремих полководців;

- появою наприкінці ХІХ - на початку ХХ ст. окремих наукових робіт, присвячених проблемам військової психології;

- відсутністю цілеспрямованої роботи щодо створення військової психології.

Згадки про застосування психологічних знань у військовій справі ми знаходимо вже у біблейських легендах. Прикладом може виступати біблейський герой *Гедеон*, який у війнах зі своїми чисельними ворогами регулярно застосовував воєнні хитрощі, залякуючи їх. Одного разу він зміг так залякати противника, що той розгубився та наніс удар по власним військам.

Ніколо Макіавеллі (1469-1527 рр.), видатний італійський політичний діяч, мислитель, історик, письменник, який жив у Флоренції, вважав, що заради зміцнення держави допустимі будь-які засоби. Звідси й походить термін “макіавеллізм”, який використовується для визначення політики, що нехтує нормами моралі. Макіавеллі висував ідеї, щодо створення “народної армії”, мотивації військової служби, що дуже актуально й сьогодні. Він вважав, що братися за зброю потрібно лише в ім'я миру, що обов'язково слід навчати солдат військової майстерності. Вимагав від солдатів та офіцерів загартування тіла, розвитку витримки, вміння володіти зброєю, адже це становить основу мужності.

Наполеон Бонапарт (імператор Франції) - один із найвидатніших полководців свого часу, який широко застосовував надбання психології в своїй діяльності. Всім відомий його афоризм: “Духовна сила відноситься до фізичної як три до одного”. Відома й висунута Наполеоном “Формула квадрату”, основою якої є розум, а висотою - воля. При цьому під волею мається на увазі дуже складний комплекс властивостей: склад характеру, мужність, рішучість, енергія, наполегливість.

Помітним був також і внесок вітчизняних полководців у військову психологію наприклад:

О. В. Суворов (1729-1800) - генералісімус, людина винятково талановита, він був генієм розуму, війни, щастя та успіху. Він власне обґрунтував і створив систему психологічної підготовки солдат. В її основу покладений інтелектуальний розвиток підлеглих шляхом створення таких ситуацій які викликали б у них цікавість, змушували їх думати і діяти в різних ситуаціях. *О. В. Суворову* також належить перелік особистісних рис які забезпечують успішність професійної діяльності військовослужбовців.

М. І. Драгомиров (1830-1905) - професор, генерал, почесний член Київського університету, засновник вітчизняної військової психології. Він об'єднав психологію й тактику, вважаючи, що військова справа має бути побудованою відповідно із законами людської психіки (наприклад, солдати в строю повинні стояти не за ранжиром, а за симпатією один до одного).

У своїх видатних роботах “ Влияние распространения нарезного оружия на воспитание и тактику войск ”, “ Опыт руководства для подготовки частей к бою ”, “ Подготовка войск в мирное время ” розвивав психолого-педагогічні проблеми в військовій тактиці. Зокрема:

- глибоко розумів сутність психологічної підготовки *О. Суворова* і був прихильником його системи підготовки військ (з цією метою він використовував такі прийоми та засоби: грізні атаки; обстрілювання молодих солдат, яких примушував стояти біля мішені під час стрільб, щоб вони звикли і не боялися свисту куль, клав два бойових набої на 1000 холостих, щоб воїни відповідальніше ставилися до навчань зі зброєю, тощо);

- обґрунтував доцільність дотримання суворої військової дисципліни, яка, на його думку, була матір'ю перемоги;

- підтримував імператора Наполеона щодо його формули ” розуму й волі та взагалі з великою пошаною ставився до військово-психологічних поглядів;

- ставився з повагою до підлеглих, глибоко розумів психологію спілкування військовослужбовців (наприклад, завжди звертався до солдатів на “Ви”, підтримував формування військових підрозділів з українців і схвалював виконання ними українських пісень тощо).

На початку ХХ ст. у Росії вийшло декілька праць з психології військової діяльності, які не втратили своєї актуальності й досі. Це роботи *М. М. Головіна, В. Ухач-Огоровича*.

Наприклад, *Ухач-Огорович* у своїй книзі “Военная психология”, яка вийшла у 1911 році, стверджував, що успіх на війні на 75 % залежить від морального фактору і лише на 25% - від матеріального.

Другий період – післяреволюційний (перша світова війна). В цей час *світова військова психологія* (Франція, Німеччина, Велика Британія, США, Японія) переходить від теоретизувань про моральний дух, його природу та шляхів його підвищення у війні та в бою (*В.Модюї, К. фон дер Гольц, Л.Кампеано*) до перетворення, екстремальних досліджень (*Д.Леркс, Р.Мунсон, С.Геннінгс*). У роки другої світової війни дослідницька робота, особливо в США, отримує масовий характер. Військова психологія стає обов'язковим

компонентом військового будівництва. Вона складає теорію ідеологічної обробки, добору та муштри особового складу (К.Борінг, І.Зімонайт, Н.Коупленд, Б.Гератеволь).

Післявоєнний етап характеризується тенденцією до уніфікації військово-психологічної теорії у провідних державах світу і наближенню стандартів, що утворювалися, до єдиного зразка.

На сучасному етапі (наприклад, в США з 70-х років ХХ ст.) результати масштабних військово-психологічних досліджень використовуються для підвищення боєздатності армій та флотів. Такі можливості багато у чому визначаються прискореним розвитком у країнах Заходу психологічної науки та створенням потужної науково-технічної бази.

В другому періоді історії *радянської військової психології* військові вчені (професори О. В. Барабанциков і М. Ф. Феденко) виділяють 5 етапів:

I етап - зародження військової психології у роки громадянської війни та іноземної військової інтервенції (1917-1920 рр.);

II етап - боротьба за ствердження марксистсько-ленінських методологічних основ у військовій психології (1921- червень 1941 рр.);

III етап - використання деяких рекомендацій військової психології для розв'язання проблем воєнного часу (1941-1945);

IV етап - узагальнення військово-психологічного досвіду Великої Вітчизняної війни і подальший розвиток радянської військової психології за післявоєнний час (1945- кінець 50-х років);

V етап - розвиток радянської військової психології в умовах якісних змін у військовій справі (1960 – 80-ті роки).

На V-му етапі відбувається:

- викладання курсу військової психології у військових навчальних закладах;

- з 1968 року почали присуджуватись вчені ступені з психології і як результат, з'явилися перші докторські та кандидатські дисертації з військової психології - глибоке дослідження окремих військово-психологічних проблем (наприклад, військово-авіаційного, професійного відбору тощо);

- формування нових галузей військово-психологічної науки (наприклад, військово-інженерна психологія вищої військової школи та інші);

Але військова психологія, розпочинаючи з кінця 80-х років ХХ ст., опиняється в кризовому стані.

Причинами цієї кризи стали:

- ізолюваність військової психології від інших психологічних напрямків, шкіл;

- недооцінка ролі експериментальних досліджень і, як наслідок цього, її затеоретизованість і відірваність від військово-педагогічної практики;

- критичне ставлення до зарубіжної військової психології, яка має низку глибоких досліджень у сфері практичної діяльності військових психологів;

- нездатність глибоко та своєчасно обґрунтувати актуальні військово - психологічні проблеми (наприклад, проблеми психологічної адаптації військовослужбовців, які брали участь в миротворчих операціях, нестатутних відносин, зміцнення військової дисципліни, підвищення ефективності бойової підготовки тощо).

В зв'язку з цим постає питання пошуку виходу із цієї кризової ситуації. Відповідь - у наступному, на нашу думку, VI-му етапі розвитку військової психології, який зароджується на початку 90-х років. Цей період тісно пов'язаний з реформуванням Збройних сил України, з формуванням нового ставлення до проблем військової психології. Вихід має бути у творчому застосуванні кращих досягнень як вітчизняної, так і зарубіжної психологічної науки, у відмові від застарілих методологічних і теоретичних положень, у прагненні до інтеграції з іншими напрямками вітчизняної та світової психологічної науки.

2. Актуальні проблеми військової психології у Збройних силах України

Актуальними проблемами військової психології у Збройних силах України є:

- психологічне забезпечення бойової та мобілізаційної готовності військ;
- психологічне насичення бойової та гуманітарної підготовки особового складу;
- психологічне супроводження бойового чергування і вартової служби воїнами;
- психологічне обґрунтування зміцнення військової дисципліни та профілактики правопорушень серед особового складу;
- психологічні основи гуманізації військової служби;
- психологічний захист своїх військ і населення від супротивника;
- методи психологічного впливу на війська і населення супротивника тощо.

Суттєву роль у військовій психології відіграють:

- *психологія здоров'я* — наука про психологічні основи здорового способу життя, збереження та поліпшення здоров'я людини;
- *медична психологія* — наука про психологічні аспекти діяльності лікаря та особистості хворого, яка поділяється на такі напрями: нейропсихологія, психофармакологія, психотерапія, психопрофілактика, психогігієна; *юридична психологія* — наука про закономірності й механізми психічної діяльності та взаємини людей у сфері, що регулюється правом.

Таким чином, між різними галузями психологічної науки взагалі й між військовою психологією та всіма іншими психологічними дисцип-

лінами існує тісний зв'язок. Теоретичні психологічні галузі забезпечують військову психологію системою психологічних знань, є її теоретико-методологічним фундаментом. Більшість галузей психології забезпечують військову психологію ефективними методиками впливу на особовий склад в різноманітних ситуаціях.

3. Прикладні аспекти військової психології

Основними предметами військової психології є *психіка воїна, психологія військового колективу й психологія військової діяльності*.

Високий рівень розвитку військового колективу посилює можливості підрозділу, допомагає ефективно розв'язувати бойові завдання. Військова психологія вивчає також психологію військової діяльності. Йдеться про психологію бою, психологію військового керівництва, психологію виховання й навчання в бойовій обстановці (під час бойових дій) тощо. В межах військової психології успішно розвиваються військово-авіаційна, військово-морська психологія, психологія вищої військової школи тощо.

Таким чином, *військова психологія* як наукова дисципліна має велике практичне значення в сучасних умовах і спрямована на розв'язання таких основних завдань:

- визначення закономірностей, що впливають на поведінку та діяльність воїнів та військових колективів за умов повсякденної служби та бою;
- розроблення рекомендацій щодо навчання воїнів та військових колективів для використання їх у повсякденній роботі з особовим складом;
- пошук шляхів зростання ефективності процесів керування воїнами та військовими колективами;
- пошук засобів надійної оцінки можливостей воїнів і військових колективів та їх доцільний добір для підготовки і розв'язання завдань;
- дослідження закономірностей, видів, напрямів, принципів, змісту та методів психологічної підготовки особового складу;
- напрацювання психологічних основ забезпечення високої бойової готовності підрозділів;
- визначення засобів попередження конфліктів, нестатутних стосунків і порушень військової дисципліни в підрозділах;
- психологічне забезпечення мобілізації та активізації особового складу на успішне розв'язання навчальних, спеціальних і бойових завдань;
- озброєння офіцерів психологічними знаннями, навичками і уміннями;
- розроблення методики відновлення психічної стійкості й усунення наслідків впливу негативних психічних явищ на особовий склад;
- забезпечення ефективного функціонування психологічної служби у військових частинах;
- забезпечення надійного психологічного захисту своїх військ і населення від психологічних операцій супротивника;

- обґрунтування ефективних психологічних методик і технологій впливу на війська і населення супротивника тощо.

Вузловими розділами військової психології, які мають першочергове значення для практичної роботи офіцерів, а також для розвитку різних галузей цієї науки, є:

- *загальна військова психологія* (методологічний і теоретичний її розділи);
- *психологія особистості військовослужбовця*, яка розкриває закономірності його формування і розвитку особистості;
- *психологія військового колективу*, що вивчає динаміку його формування і закономірності цього процесу;
- *військово-соціальна психологія*, яка досліджує особистість військовослужбовця в системі взаємин з товаришами по службі й вивчає соціально-психологічні явища в малих групах;
- *психологія військової діяльності*, яка розкриває психологічні аспекти бойової та гуманітарної підготовки, бойової діяльності;
- *психологія військово-професійного відбору*;
- *військово-інженерна психологія* тощо.

Отже, військова психологія як науково-прикладна наука покликана озброїти психологічними знаннями офіцерів, які, застосовуючи їх на практиці, зобов'язані забезпечити бойову та мобілізаційну готовність підрозділів і частин.

Вправи, тести, задачі

Завдання 1. Опрацювати тестову методику “Прогноз”

Методика оцінки нервово-психічної стійкості (анкета „ПРОГНОЗ”)

Інструкція. В цьому опитувальнику містяться твердження щодо Вашого здоров'я, поглядів, інтересів, характеру та інше. Прочитайте кожне твердження і вирішіть, чи погоджуєтеся Ви чи ні з ним. Більш природна та відповідь, котра перша спадає на думку. Якщо Ви вирішите, що погоджуєтеся з даним твердженням, то на реєстраційному бланку відповідно з номером твердження (під ним) поставте знак “+”. Якщо Ви з ним не погоджуєтеся, то поставте знак “-”. Відповідаючи на твердження, пам'ятайте про наступні прості правила:

1. Твердження надто короткі, аби в них містилися всі необхідні подробиці, тож уявляйте собі типові ситуації і не замислюйтесь над деталями.

2. Якщо Ви можете згодитися і не згодитися, то вибирайте рішення у відповідності з тим, що буває частіше.

3. Якщо буває так, що Ви погодилися б з ним в один період Вашого життя й не погодилися б в другий, то вибирайте рішення, яке є вірним у даний час.

4. При сумнівах пам'ятайте, що на кожне твердження, з яким ви не можете погодитись, потрібно відповідати знаком “-”.

5. Обов'язково відповідайте на кожне твердження. Знаки “+” і “-” ставте під відповідним номером на реєстраційному бланку.

6. У своїх відповідях ви можете бути абсолютно відверті. Ніхто не буде перевіряти, що ви думаєте з приводу того чи іншого конкретного твердження. Обробка ведеться тільки за номерами тверджень, тому вільно висловлюйте свою думку.

Отож – до роботи

1. Іноді мені на думку спадає таке, що краще про це нікому не розповідати.
2. В дитинстві у мене була така компанія, де всі намагались завжди й в усьому стояти один за одного.
3. Іноколи у мене трапляються напади сміху або плачу, з якими я нічого не можу вдіяти.
4. Траплялись випадки, коли я не дотримувався своїх обіцянок.
5. У мене часто болить голова.
6. Іноді я кажу неправду.
7. Раз на тиждень або частіше, я без причин раптово відчуваю жар у всьому тілі.
8. Траплялось, що я говорив про речі, в яких нічого не тямлю.
9. Трапляється, що я гніваюсь.
10. Тепер мені важко сподіватись, що я досягну чогось у житті.
11. Буває, що я відкладаю на завтра те, що можна зробити сьогодні.
12. Я охоче беру участь у всіх зборах та інших громадських заходах.
13. Найскладніша боротьба для мене – боротьба з самим собою.
14. М'язові судоми й посіпування у мене бувають дуже рідко
15. Іноді, коли я погано себе почуваю, я буваю роздратованим.
16. Мені байдуже, що зі мною станеться.
17. У гостях я поведжусь за столом краще, ніж вдома.
18. Якщо мені не загрожує штраф і машин поблизу нема, я можу перейти вулицю там, де мені хочеться, а не там, де дозволено.
19. Я вважаю, що моє родинне життя таке ж добре, як у більшості моїх знайомих.
20. Мені часто кажуть, що я запальний.
21. Запори у мене бувають рідко.
22. У будь-якій грі я прагну вигравати.
23. Протягом останніх років здебільшого я почуваю себе добре.
24. Зараз моя вага постійна (я не товстію й не худну).

25. Мені приємно мати серед своїх знайомих видатних людей, бо це додає мені ваги у власних очах.
26. Я б не переймався, навіть якщо у когось з моєї родини були б неприємності через порушення закону.
27. З моїм розумом відбувається щось незрозуміле.
28. Мене турбують сексуальні (статеві) питання.
29. Коли я намагаюсь щось сказати, то часто помічаю, що у мене тремтять руки.
30. Мої руки такі ж спритні та моторні, як і раніше.
31. Серед моїх знайомих є люди, котрі мені не подобаються.
32. Гадаю, що я людина приречена.
33. Я сварюсь із членами моєї родини дуже рідко.
34. Трапляється, що я з ким-небудь трохи попліткую.
35. Часто я бачу такі сни, про які краще нікому не розповідати.
36. Бувало, що під час обговорення деяких питань, я, особливо не розмірковуючи, погоджувався з думками інших.
37. У школі я засвоював учбовий матеріал повільніше, ніж інші.
38. Моя зовнішність мене цілком влаштовує.
39. Я впевнений у собі.
40. Раз на тиждень, а може й частіше, я буваю дуже збудженим та схвильованим.
41. Мені здається, що хтось керує моїми думками.
42. Я щоденно випиваю надзвичайно багато води.
43. Трапляється, що непристойний жарт викликає у мене сміх.
44. Найщасливішим я почуваюсь, коли буваю один.
45. Хтось намагається впливати на мої думки.
46. Мені подобаються казки Андерсена.
47. Навіть серед людей я почуваю себе самотнім.
48. Я гніваюсь, коли мене підганяють.
49. Мене легко збентежити.
50. Я легко втрачаю терпець з людьми.
51. Часто мені хочеться вмерти.
52. Траплялося, що я часто кидав розпочату справу, оскільки боявся, що не впораюсь з нею.
53. Майже кожен день трапляється щось, що лякає мене.
54. До питань релігії я ставлюсь байдуже, вони не цікавлять мене.
55. Поганий настрій у мене буває дуже рідко.
56. Я заслуговую суворого покарання за свої вчинки.
57. У мене були дуже незвичні містичні переживання.
58. Мої переконання та погляди непохитні.
59. У мене були періоди, коли через хвилювання я втрачав сон.
60. Я людина нервова й легкозбудлива.
61. Мені здається, що нюх у мене такий самий, як в інших (не гірший).
62. Все у мене виходить погано, не так, як треба.

63. Я майже завжди відчуваю сухість в роті.
64. Більшу частину часу я відчуваю себе втомленим.
65. Іноді я відчуваю, що близький до нервового зриву.
66. Мене часто дратує, що я забуваю, куди кладу речі.
67. Я дуже уважно ставлюсь до того, як я вдягаюсь.
68. Пригодницькі оповідання мені подобаються більше ніж оповідання про кохання.
69. Мені дуже важко пристосуватись до нових умов життя та праці.
70. Мені здається, що по відношенню до мене досить часто вчиняють несправедливо.
71. Я часто відчуваю себе незаслужено скривдженим.
72. Моя думка часто не співпадає з думкою оточуючих мене людей.
73. Я часто відчуваю втому від життя і мені не хочеться жити.
74. На мене звертають увагу більше, ніж на інших.
75. У мене бувають головні болі та запаморочення через хвилювання.
76. Часто у мене бувають періоди, коли я не хочу нікого бачити. Нікого!
77. Мені важко прокинутись у призначену годину.
78. Якщо у моїх невдачах хтось винен, я не залишу його непокараним.
79. У дитинстві я був вередливим та дратівливим.
80. Мені відомі випадки, коли мої родичі лікувались у невропатологів, психіатрів.
81. Інколи я вживаю валеріану, еленіум, кодеїн та інші заспокійливі засоби.
82. Чи маєте Ви родичів, які були засуджені?
83. Чи були у Вас притяги до міліції?
84. Чи залишались Ви у школі на другий рік?

Обробка даних

Метод призначений для первинного, орієнтовного виявлення осіб з ознаками нервово-психічної нестійкості. Вона дозволяє виявити окремі передхворобні ознаки особистісних порушень а також оцінити імовірність їх розвитку та проявлення в поведінці та діяльності людини.

Методика складається із тверджень, які відносяться до загального самопочуття особи, функціонуванню в нього тих чи інших внутрішніх органів, типовим варіантам поведінки в різних ситуаціях, наявності невротичної або психотичної симптоматики, особливості самооцінок.

Результати анкетування виявляються кількісним показником (в балах), на основі якого виноситься остаточне заключення про рівень нервово-психічної стійкості.

Обробку даних починають зі шкали щирості, яка використовується для оцінки достовірності відповідей особи, яка обстежується.

Якщо у неї за шкалою щирості відмічено більше 10 балів, використовувати дані для аналізу не рекомендується, а причини нещирості потрібно з'ясувати в процесі бесіди.

Показник по шкалі нервово-психічної нестійкості отримують складанням кількості плюсів для позитивних відповідей та мінусів для негативних.

При цьому може бути винесене заключення **чотирьох видів:**

- Висока нервово-психічна стійкість. Сприятливий прогноз.
- Добра нервово-психічна стійкість. Сприятливий прогноз.
- Задовільна нервово-психічна стійкість.
- Незадовільна нервово-психічна стійкість. Несприятливий прогноз.

Ключі для обробки даних анкети „ПРОГНОЗ”

Шкала	Відповіді	Номери тверджень
Щирості	НІ (-)	1, 4, 6, 8, 9, 11, 16, 17, 18, 22, 25, 31, 34, 36, 43
Нервово-психічної стійкості	ТАК (+)	3, 5, 7, 10, 15, 20, 26, 27, 29, 32, 35, 37, 40, 41, 42, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 56, 57, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84
	НІ (-)	2, 12, 13, 14, 19, 21, 23, 24, 28, 30, 33, 38, 39, 46, 54, 55, 58, 61, 68

Характеристика рівнів нервово-психічної нестійкості за даними анкети „ПРОГНОЗ”.

Бали	Заклучення та рекомендації
29 та більше	Висока імовірність нервово-психічних зривів. Необхідно додаткове медичне обстеження психіатра, невропатолога.
14–28	Нервово-психічні зриви імовірні, особливо в екстремальних умовах. Необхідно враховувати цей факт при винесенні заключення про пригодність
13 та менше	Нервово-психічні зриви малоімовірні. При наявності інших позитивних даних можливо пропонувати на спеціальності, що потребують підвищеної нервово-психічної стійкості.

Завдання 2. Опрацювати тестову методику на визначення тривожності (Шкала Тейлора, адаптація М.М.Пейсахова, 1977)

Мета: виявити рівень тривожності.

Інструкція піддослідному: Необхідно дати відповідь на всі твердження, які містить опитувальник. Якщо вони відповідають Вашому уявленню про себе, напишіть «Так», у протилежному випадку — «Ні». Якщо ж Вам важко дати певну відповідь, напишіть «Не знаю». Працювати бажано швидко, не пропускати запитань, ніяких додаткових написів не робити.

1. Часто я працюю з великим напруженням.
2. Вночі мені важко заснути.
3. Для мене приємні несподівані зміни у звичній обстановці.
4. Мені часто сняться страшні сни.
5. Мені важко зосередитись на якомусь завданні чи роботі.
6. У мене дуже неспокійний і переривчатий сон.
7. Я хотів би бути таким щасливим, Як, на мій погляд, щасливі інші.
8. Безперечно, мені не вистачає впевненості в собі.
9. Моє здоров'я дуже турбує мене.
10. Часом я відчуваю себе нікому не потрібним.
11. Я часто плачу, в мене «очі на мокрому місці».
12. Я помічаю, що мої руки починають труситися, коли я намагаюся зробити щось важке чи небезпечне.
13. Часом, коли я збентежений, у мене з'являється сильна пітливість і це дуже бентежить мене.
14. Я часто ловлю себе на думці, що мене щось тривожить.
15. Нерідко я думаю про такі речі, про які не хотілося б говорити.
16. Навіть у холодні дні я легко пітнію.
17. У мене бувають періоди такого занепокоєння, що я не можу всидіти на місці.
18. Життя для мене майже завжди пов'язане з незвичайною напруженістю.
19. Я чутливіший, ніж більшість людей.
20. Я легко бентежусь.
21. Моє місце серед оточуючих дуже мене турбує.
22. Мені дуже важко зосередитись на чомусь.
23. Майже весь час я відчуваю тривогу через когось або через щось.
24. Часом я стаю надто збудженим і мені важко заснути.
25. Мені доводилось відчувати страх навіть тоді, коли я точно знав," що мені нічого не загрожує.
26. Я схильний сприймати все дуже серйозно.
27. Мені часом -здається, що переді мною нагромаджені такі труднощі, які я не здолаю.
28. Я майже завжди відчуваю невпевненість у своїх силах.
29. Мене дуже тривожать можливі невдачі.
30. Очікування завжди нервує мене..
31. Часом мені здається, що я ні на що не здатний.
32. Бували періоди, коли через тривогу я не міг заснути.
33. Інколи я засмучуюсь через дрібниці.
34. Я легко збудлива людина.
35. Я часто боюся, що ось-ось почервонію.
36. У мене не вистачає духу пережити всі майбутні труднощі.
37. Часом мені здається, що моя нервова система розхитана, і я ось-ось втрачу розум.
38. Найчастіше за все мої руки і ноги досить теплі.

39. У мене рівний і добрий настрій.
40. Я майже завжди відчуваю себе зовсім щасливим.
41. Коли потрібно на щось довго чекаїи, я можу бути спокійним.
42. У мене рідко бувають головні болі через пережиті хвилювання або неприємності.
43. У мене не буває серцебиття під час очікування на щось нове або важке.
44. Мої нерви розхитані не більш, ніж в інших людей.
45. Я впевнений у собі.
46. Порівняно з іншими людьми я вважаю себе сміливим.
47. Я сором'язливий не більш, ніж інші.
48. Часто я спокійний і вивести мене з рівноваги нелегко.
49. Практично я ніколи не червонію.
50. Я можу спокійно спати після будь-яких неприємностей.

Обробка результатів

У запитаннях 1-37 підраховується кількість відповідей «Так», у запитаннях 38-50 — кількість відповідей «Ні». Відповіді «Не знаю» підраховуються в усіх твердженнях і кількість їх ділиться на 2. Рівень тривожності визначається сумою цих трьох показників.

До 15 балів — низький рівень;

16-20 — нижче середнього;

21-23 — середній;

24-27 — вище середнього;

28-50 — високий.

Контрольні запитання:

1. Охарактеризуйте предмет і задачі військової психології як науки.
2. Які, на вашу думку, періоди розвитку військової психології сприяли її становленню як науки?
3. Поясніть сутність кризи розвитку військової психології на сучасному етапі.
4. Які прикладні галузі психології розвиваються в межах військової психології?
5. Які прикладні задачі вирішує військова психологія в сучасному війську?

Завдання для самостійного опрацювання.

1. Проаналізуйте соціально-психологічну структуру колективу за схемою «Соціально-психологічна структура військового колективу».
2. Опрацюйте тести та здійсніть підбір тестового матеріалу, який на вашу думку допоможе у вивченні соціально-психологічної структури колективу.
3. Обгрунтуйте свій вибір.